

Nikolauksen kultti ja nimistömme

I

Suomen keskiaikaisen kirkon jumalanpalveluselämässä ja kansanomaisessa hurskaudessa oli keskeisenä *pyhimysten palvominen*. Katolisen käsityksen mukaan syntinen ihminen ei voinut kääntyä suoraan vanhurskaan Jumalan puoleen, vaan hän tarvitsi välittäjän, pyhimyksen, joka esirukouksissaan esitti hänen anomuksensa taivaalliselle Herralle. Pyhimyksinä palveltiin raamatun henkilöitä, kirkkoisia, marttyyreitä ja myös oman maan sekä naapurimaiden uskonsankareita ja -opettajia. Jokaisella kirkolla oli oma nimikkopyhimyksensä, jonka suojeluksen kirkko ja seurakunta erityisesti oli suljettu. Utta kirkkoa vihittäessä hiippakunnan piispalla oli valta valita sen suojeluspyhimys, joskin hän otti huomioon, mitä pyhimyksiä seudulla jo aikaisemmin oli palveltu. Nimikkopyhimyksensä päivää seurakunta vietti suurin juhlallisuuksin, olihan se oman kirkon vihkimisen, ns. kirkkomessun, sekä eräiden yleiskirkollisten juhlien rinnalla kirkkovuoden merkkitapahtumia. Silloin kirkonmäelle järjestettiin kansanjuhlia, jopa markkinoita.

Kirkon nimikkopyhimys suojeli koko seurakuntaa, mutta jokaisella ammatilla, ihmisryhmällä, jopa suvuilla ja yksityisillä ihmisillä oli pyhät autta-

jansa, joiden puoleen he saattoivat turvallisin mielin kääntyä vaikeuksissaan. Näin oli syntynyt katoliselle kirkolle ominainen rehevä pyhimyskultti. Suuret yleiskirkolliset juhlat ja ainakin tärkeimpien pyhimysten päivät oli sidottu kirkkovouden määrättyihin kohtiin, mutta kun tuo kultti historiallisista, maantieteellisistä ja psykologisistakin syistä eri alueilla sai erilaisia muotoja, oli hiippakunnan piispalla oikeus antaa siitä määräyksiä. Myös Turun hiippakunnalla oli oma pyhimyskalenterinsa, jossa oli määrätty maassamme palvottujen pyhimysten vuotuispäivät, ja sen mukaan myöhemmin uudella ajalla laadittiin nimipäiväkalenteritkin. Kirkkomme pyhimyskalenterin runkona oli dominikaanien kalenteri, johon liitettiin — yleiskatolisten pyhimysten juhliin — Pohjoismaissa tai pelkästään omassa maassamme versionutta pyhimyskulttia.¹

*

Sekä itämaisen että länsimaisen kirkon suosituimpia ja rakastetuimpia kansanpyhimyksiä on ollut *Pyhä Nikolaus*, 4:nnen vuosisadan alussa Vähän Aasian Myran piispa, *episcopus Myrensis*, joka — tradition mukaan — osallistui Nikean kirkolliskokoukseen, sai kärsiä paljon vainoa keisari Diocletianuksen aikana ja kuoli noin v. 350 jKr. Jo 6:nnessä vuosisadalla Nikolauksesta, johon liittyi muistoja myös Sionin apotista, Pinaran piispasta Nikolauksesta (k. 564 Lyykiassa), tuli koko bysanttilaisen kirkon pyhimys, joka lähenee 9:nnessä vuosisadalla arvoltaan Pyhää Äitiä. Samalla vuosisadalla pyhimyksen palvonta levisi länsimaisen kirkon piiriin, ensin Italiaan ja 10:nnessä sataluvulla Saksaan, Ranskaan ja Englantiin. Varsinkin sen jälkeen kun hänen jäännöksensä oli siirretty v. 1087 Bariin Etelä-Italiaan, syntyi voimakas Pyhän Nikolauksen kultti, joka sai elinvoimaa etenkin siitä pyhimyksen elämää ja ihmetekoja kuvailevasta kreikan-, latinan- ja kansankielisestä legendarunoudesta, jonka ensimmäisen version vuoden 800 paikkeilla julkaisi JOHANNES DIACONUS. Kun siinä kerrottiin mm., miten pyhimys oli pelastanut merenkulkijoita ja Myran kaupungin nälänhädästä, herättänyt kolme murhattua koululaista kuolleista ja lahjoittanut kolmelle köyhälle neidolle myötäjäiset, tulivat hänen pyhimysmerkeikseen ankkuri, kolme leipää, kolme kultaista omenaa, kolme lasta hänen jalkojensa juuressa, ym., jotka esiintyvät esim. hänen ikonografiassaan. Siitä myös johtui, että merimiehet, matkustajat, kauppiat, leipurit ym. ammattilaiset valitsivat hänet suojelijakseen ja kaupunkien killat ja veljeskunnat pyhimyksen. Vielä nykyisin italialaiset, ranskalaiset, belgialaiset ja hollantilaiset tytöt rukoi-

¹ Ks. tark. AARNO MALINIEMI Katolinen kirkko. Suomen kulttuurihistoria I 480—510. ILMARI SALOMIES Suomen kirkon historia I.

levat häneltä onnellista avioliittoa ja pitävät häntä suojelijanaan. Legendan ansiosta Nikolauksesta tuli eritoten myös lasten ja koululaisten suojeluspyhimys.²

Kultin voimasta ovat osoituksena ne monen monet kirkot, kappelit ja luostarit, joita Nikolauksen kunniaksi on perustettu etenkin rannikko- ja satamakaupunkeihin, ja hänestä tuli kirkollisen maalaus- ja kuvanveistotaiteen merkittävimpiä kohteita. Voimakkaana kultti versoi Pohjois-Saksan hansalaisalueilla, joilta se jo ainakin 12:nneen vuosisadan alussa alkoi tunkeutua itään ja pohjoiseen, siis niihin aikoihin jolloin roomalaiskatolista uskoa alettiin juurruttaa meidänkin maahamme. Jo v. 1250 mainitaan Visbyn Pyhän Nikolauksen kirkko ja kaksi vuosikymmentä myöhemmin oli gotlantilaisilla kauppiailla Nikolaukselle pyhitetty kirkko Vanhassa Laatokassa ja Novgorodissa³. Myös Virossa Harjumaan Kosella oli 1200-luvun puolivälissä Nikolauksen kirkko, ja ainakin v. 1316 oli tunnettu Tallinnan *Niguliste kirkk*.⁴ Merkillistä kyllä, Suomessa vain Inkoon kirkon suojelijana oli Pyhä Nikolaus, ja varsin harvoin hän oli myös keskiajan kirkollisen taiteemme kohteena. Voimme hänet nähdä vain Taivassalon kirkon kalkkimaalauksissa, Isonkyrön ja Sääksmäen kirkkojen alttarikaapin pyhimysveistosten joukossa, ilmeisesti Vehmaan kirkon alttarikaapin ovimaalauksessa, Vehmaan ja Someron puuveistoksissa sekä Piikkiön ja Salon maalauksissa. Kun hänet kuitenkin on otettu mukaan maamme arvokkaimpien pyhimysten joukkoon Pyhän Henrikin kenotafiin, hautamuistomerkkiin, on hänellä varmaan ollut tärkeä asema myös Suomen keskiaikaisessa pyhimyskultissa. Yllättävää vain on, että kaikista muistoista puuttuu hänen tärkein tuntomerkinsä ankkuri⁵.

Kuten sanottu, varmaan hansakauppiat levittivät keskiajalla Saksasta Suomeen merenkulkua suojelevan Nikolauksen mainetta. Ehkäpä Isonkyrön kirkon Nikolaus-veistos on juuri symbolisoinut isokyröläisten ahkeraa purjehdusta Pohjanlahdella.⁶ Vanhassa inkeriläisessä ja karjalaisessa kansanrunoudessa Nikolaus oli nimenomaan »meroin isäntä», »Miiikkula meren jumala», joka suojeli veden vaarasta ja sääsi tuulet sekä ilmat, mutta vanhoilla suomalaisilla hän oli myös metsälintujen suojelija, »Loaus, Pohjolan isäntä»,

² Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens VI 1086—1107.

³ JOHNNY ROOSVAL Die Kirchen Gotlands 130. — Sverges traktater med främmande makter I 234, 239.

⁴ v. PAUCKER Estlands Kirchen 143. — EUGEN VON NOTTBECK ja WILHELM NEUMANN Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval II 62.

⁵ V. WALLIN (= Voionmaa) Kirkkojemme suojeluspyhät. Suomen Museo 1896 s. 70.— K. K. MEINANDER Medeltida altarskåp och träsniderier i Finlands kyrkor. SMYA XXIV 143, 149, 248. — OLGA ALICE NYGREN Helgonen i Finlands medeltidskonst. SMYA XLIV 129—132.

⁶ ARMAS LUUKKO Etelä-Pohjanmaan keskiaika 202—203.

jolta erämies pyysi lihavaa lintua »kotoisiksi tuomisiksi»⁷. Karjalassa Nikolaus — Pyhä *Miikkula* — oli lisäksi maanviljelyksen, kylvön ja sadon, suojelija, mikä käsitys maahamme oli levinnyt ilmeisesti Venäjältä käsin, jossa Nikolaus oli monien aherrusten auttaja, suorastaan kansallispyhimys, mutta myös kyröläiset peltomiehet häntä rukoilivat, sillä onhan hänellä pitäjänkirkon veistoksessa kolme leipää kädessään.⁸

Englannissa ja etenkin Saksan kansanuskomuksissa Nikolaus oli nimenomaan lasten ja koululaisten suojelija, jonka kuolinpäivää joulukuun 6:ttä vietettiin suurena juhlanä, jolle antoivat leimansa »lapsipiispat» ja lastenlahjat. Yhä edelleen tuona juhlapäivänä saapuu koteihin vanha valkopartainen, turkkiin pukeutunut *Sinterklaas* Alankomaissa, *Pelznickel* Reinillä, *Klawes* Hannoverin seuduilla, *Ruhklas* Meklenburgissa, *Santiklaus* Schwabenissa, *Sante Klas*, *Sante Niklas* Ylä-Schwabenissa, *Nikló*, *Nikoló* Ylä-Baijerissa, *Niglo* Itävallassa ja *Sannachlas* Sveitsissä, säkki ja vitsa kädessään tutkiskelemaan lapsilta heidän rukoustahtoaan ja antaakseen lahjoja tai vitsaa ansion mukaan⁹. Protestanttisessa Pohjois-Saksassa hänestä tuli »Weihnachtsmann» (Joulumies), josta meidänkin joulu-ukkomme juontuu¹⁰. Pyhimyksen kuolinpäivä esiintyy myös eräissä vanhan kansan säähavainnoissa, kuten esim. »Martti maita vahvistaapi, Antti aisoilla ajaa, Nikolaus nivoo kiinni» puhuttaessa talventulosta ja »Minkälaista ilma on Nikolauksen päivänä, sellaista on koko joulukuun»¹¹.

Nikolaus-kultin voimasta on todistuksena sekin, että nimi esim. Italiassa ja Ranskassa tunkeutui kasvi- ja eläinmaailman appellatiivistoon,¹² ja Saksassa jo ennen uskonpuhdistusta nimenlyhentymät *Klaus*, *Nickel* ym. olivat kansankielessä joutuneet appellatiiviseen käyttöön, esim. *Laus-Nigl* 'ihminen, joka elää puutteessa ja köyhyydessä', *Nót-Nigl* 'ihminen, jolla on hätä kädessä', *Nickel*, *Nigel* 'pieni ihminen, pikku lapsi', *Klaus*, *Klowes*, *Klôs*, *Klaos* 'narri', *Nickel* 'ilkeä, itsepäinen, vihainen ihminen, eritoten epäkohtelias lapsi', *Claas* 'unelias ihminen', *Pumpnickel* 'levoton, vilkas lapsi', ym.¹³ Myös Ruotsissa

⁷ KAARLE KROHN Pyhimysten nimet suomalaisissa loitsurunoissa. Hist. Aikakauskirja 1912 s. 320, 323.— UNO HARVA Metsästyksen ja kalastuksen pyhimyksiä. Kotiseutu 1941 s.159. — KUSTAA VILKUNA Vuotuinen ajantieto 317—318.

⁸ V. J. MANSIKKA Pyhä Miikkula. Kalevalaseuran vuosikirja 20—21 s. 176—197.— V. J. MANSIKKA Maanviljelyksen suojeluspyhimykset. Kotiseutu 1941 s. 170—171.— ARMAS LUUKKO mt. 202—203.

⁹ Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens VI 1092 ym.

¹⁰ EDMUND NIED Heiligenverehrung und Namengebung 73. — VILKUNA mt. 318.

¹¹ VILKUNA mt. 318—319.

¹² KARL MEISEN Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendlande (Düsseldorf 1931) 341—343. — EUGÈNE ROLLAND Faune populaire de la France (Paris 1881) III 349. — G. FRANKE Der Einfluss des Nikolauskultes auf die Namengebung im französischen Sprachgebiet (Erlangen 1933).

¹³ MEISEN mt. 361—364. — EWALD MÜLLER Vornamen als appellative Personenbezeichnungen 54, 81, 85, 90, 100, 111, 121 ym.

nimi on siirtynyt moniin appellatiivisiin tehtäviin: *Klas* 'naakka, kottarainen', *Klas Jakob* 'eräänlainen laivoissa käytetty työväline', *Klas Maklig* 'laiska, hidas ihminen', *Kalas-Klas* 'herkuttelija, suursyömäri', *Lille-Klas* 'pikku raukka', *Store-Klas* 'rehentelijä', *Dumme-Niklas* 'tyhmyri', *Döv-Nicke* 'kuuro', *Haltebo-Nicke* 'ontuva', *Nisse* 'tonttu, tonttu-ukko, vehnäs- t. piparkakku-taikinasta valmistettu joulu-ukko', *Nisse-god-dräng*, *Goda-Nisse*, *Jul-Nisse*, *Smörgås-Nisse*, *Socker-Nisse*, ym.¹⁴ Virossa *tukk-Laus* — WIEDEMANNIN mukaan — merkitsee 'unikekoa, uneliasta ihmistä', ja meillä on *nisse* 'vehnäs- t. piparkakku-taikinasta tehty ihmisen hahmoinen (joulu)-leivonnainen; ravintolan, hotellin nuori apulaisharjoittelija, tarjoilijaoppilas, tarjoilijapoika t. -tyttö tms. (Nyky-suomen sanakirja), *pumppernikkeli* 'eräänlainen piparkakku-taikinasta tehty leivonnainen'.

II

Eri maiden onomastisesta kirjallisuudesta käy hyvin selville, miten voimakkaasti kristinusko on vaikuttanut nimistön muuttumiseen syrjäyttäessään vanhaa pakanallista nimistöä ja antaessaan sen tilalle uutta, kristillistä. Siinä jos missä näemme kirkon kansoja yhdistävän voiman ja samalla myös »nuorten kansojen» herkän vastaanottavuuden uusille henkisille vaikutteille, tässä tapauksessa *uuden kansainvälisen nimistön omaksumisen*. Jo kristinuskon alkuaikoina oli tapana antaa lapselle uusi nimi, kun hänet kasteessa otettiin seurakunnan yhteyteen. Tällöin valittiin mielellään apostolisen tai jälkiapostolisen ajan pyhimysten nimiä, sillä haluttiin sillä tavoin kunnioittaa heitä, pyytää heidän esirukouksiaan ja suojaansa, mutta samalla ilmaistiin toive, että kastettava elämässään seuraisi suurta esikuvaansa. Nimikkopyhimyksen valitsemisesta kehittyikin katolisessa maailmassa nimipäivänvietto. — Suurin merkitys tässä suhteessa oli tietenkin oman kirkon pyhimyksillä, etenkin nimikkopyhimyksillä, joihin koko seurakunnallinen elämä keskittyi, joita juhlittiin ilon päivinä, joita huudettiin avuksi ahdistusten hetkinä ja joille tarjottiin lahjoja »pro salute et remedio animae». Juuri *nimikkopyhimyksen nimi* annettiin monille seurakunnan lapsille eräänlaiseksi »syntyperämerkiksi», ja sitä pidettiin hyvänä enteenä lapsen tulevaisuudelle.¹⁵

Pyhä Nikolaus Myralainen, jonka kultti kehittyi kreikkalaisessa maailmassa voimakkaasti 5—9:nneellä vuosisadalla ja joka, kuten sanottu, kansan

¹⁴ THEODOR HJELMQVIST Förnamn och familjenamn med sekundär användning i svenskan 140, 141, 213, 214, 215, 222—226 ym.

¹⁵ EDMUND NIED mt. 4. — AARNO MALINIEMI Henkilönimet esihistoriallisena ja katolisena aikana. Suomen kulttuurihistoria I 547—556.

hengellisessä elämässä vakiinnutti samanaikaisesti varsin vankan aseman, alkoi tunkeutua myös nimistöön, etenkin sen jälkeen kun neljännen vuosisadan lopulta oli tullut kirkollisesti viralliseksi tavaksi nimetä lapsia tunnettujen pyhimysten mukaan. Hänen kotimaakunnassaan Vähän Aasian Lyykiassa *Nikolaus* 'kansanvoittaja' -nimi ei näy levinneen sanottavasti esikristillisellä ajalla (vrt. filosofi *Nikolaos Damaskolainen*, synt. n. 64 eKr.), eikä myöskään kristillisessä maailmassa 4:nnele vuosisadalle mennessä ole osoitettavissa tuon — muuten antiikin maailmassa siellä täällä esiintyneen — nimen kantajaa lukuunottamatta Apostolien tekojen (6:5) mainitsemaa käännynnäistä antiokialaista Nikolausta. Vasta 5:nnen vuosisadan alusta tavataan sitä jonkin verran kristityillä lyykialaisilla ja 9:nnellä vuosisadalla, jolloin jo kaikkialla katolisissa maissa puhuttiin Myran pyhimyksestä, se alkoi yleistyä kreikkalaisessa maailmassa. Kreikan kulttuurin mukana se tunkeutui hitaasti länsimaihin, ja Rooman ympäristössä nimi sukeltautuu esille ensi kerran 8:nnella vuosisadalla yleistyen seuraavalla nopeasti (esim. *Nicolaus presbyter sanctae Romanae ecclesiae* v. 815, *Nicolaus primicerius sanctae Romanae ecclesiae* v. 843, paavi *Nikolaus I* 858—867). Jo 1000-luvun alussa *Nikolaus* tavattiin yleisesti talonpoikaislastenkin nimenä.¹⁶

Pohjois-Ranskaan nimi tunkeutui — varmaan Etelä-Italian normannien välityksellä — 11:nnellä vuosisadalla, jolta ajalta sen ensimmäisenä kantajana on mainittu Normandian herttuan Rikhard II:n (k. 1028) poika *Nikolaus*, ja 13—14:nnen vuosisadan vaihteessa nimi oli viidennellä sijalla Pariisin henkilönnimistössä, siitä huolimatta että se alkoi esiintyä suhteellisen myöhään ranskalaisten nimenannossa. Myöhemmin se yleistyi siinä määrin, että viime vuosisadalla esim. Liègen seuduilla oli 78 *Nikolauksen* kansanomaisista varianteista kehittyntä sukunimeä, ja vieläpä siitä oli muovautunut naisenimiä, kuten *Nicolette*, *Colette* ym.¹⁷ Romaanisen kulttuurin mukana nimi levisi ensin Länsi-Saksaan, jossa sillä 12:nnella vuosisadalla oli Kölnin henkilönnimistössä 11:s sija. Seuraavalla sataluvulla nimi tunkeutui Pohjois- ja Itä-Saksaan, esim. Hampuriin v. 1248—49, jossa v. 1267 tavattu lyhentymä *Claws* osoittaa, että siitä oli kansan keskuudessa tullut suosikkinimi, ja 1300:n paikkeilla se Johanneksen jälkeen oli toisella sijalla. Myös Bremenistä nimi tunnetaan 1200-luvulta, samoin Lyypekistä (esim. *prepositus Nicholaus* 1204, *Nicolai* Lai filius 1225, *scolasticus Nycolaus* 1229), jossa vuosisadan lopulla esiintyy runsaasti nimen hypokoristisiakin muotoja, esim. *Claws*, *Clawes*, *Lewe*, ja jossa se Johanneksen jälkeen oli suosituin.¹⁸

¹⁶ MEISEN mt. 324—338.

¹⁷ MEISEN mt. 345—346. — ALBIN BODY Étude sur les noms de famille du pays de Liège, origine, étymologie, classification (Liège 1880), 102—106.

¹⁸ FRITZ WAGNER Studien über die Namengebung in Köln im zwölften Jahrhundert (Göttingen 1913), I 41. — GEORG MAHNKEN Die Hamburgischen niederdeutschen Personen-

Hansalaisten mukana nimi levisi hyvin nopeasti Baltian maihin, mistä jo v. 1213 mainitaan »abbati, priori et custodi sancti *Nicolai* Rigensis dioecesis», v. 1246 *Nicolaus* de Cusvelde, burgensis de Riga, v. 1253 *Claus* Cure, kuurilainen tulkki, ja esim. v. 1384—1482 oli Riiassa satakunta Nikolausnimistä.¹⁹ Vielä aikaisemmin, jo v. 1171, on tunnettu virolainen munkki »*Nicolaum* monachum», ja Tallinnan porvarisluetteloissa esiintyvät dominus *Nikolaus* 1267, *Nicolao* Molteke, *Nicolas* Woghensun 1271, *Nicholaum* de oghoe 1287 sekä *Claus* de Scerembeke 1288. Tartosta mainitaan v. 1319 *Nicolai* Darbatensis episcopi, ja vuosisadan lopulla se oli yleinen talonpoikaisnimenäkin (esim. *Clawes* 1391 Harjumaalta). Nimen nopea leviäminen ja suosio selittyy siitäkin, että sitä Viroon kulkeutui myös toista tietä, tanskalaisen valloittajien mukana. Olivathan esim. Tallinnan päällikköinä 1200-luvun lopulla tanskalaiset *Nicolaus* Absalonsson ja *Nicolaus* Ubbison.²⁰

Vuoden 1100 vaiheilla Nikolaus -nimi levisi voimakkaasti myös Tanskassa ehkäpä juuri pyhimyksen reliikkien siirtämisen johdosta Bariin (1087) ja siksikin, että nimi varhain kiteytyi Tanskan kuningassukuun, kun Svend Estridsenpojan poika sai nimen *Nikolaus* (1103—34) ja hänen samannimisestä pojanpojastaan tuli kansallispyhimys.²¹ Varsinkin papiston keskuudessa nimi tuli suosituksi myös siitä syystä, että 1100-luvun puolivälissä Skandinaviassa toimi tehokkaasti paavin legaattina *Nikolaus Albalainen*, ja samanaikaisesti nimi alkoi levitä Ruotsissa myös Gotlannin Visbyn hansalaisen siirtokunnan välityksellä, jossa jo 1100-luvun lopulta mainitaan *Nicolaus prepositus*.²² Merkittävimpiä nimen kantajia, jotka ovat vaikuttaneet sen leviämiseen, olivat aikakaudella mm. *Nikolaus Arnesson*, Oslon piispa (1190-), Upsalan toinen piispa *Nicolaus* (1100-luvulla), arkipiispat *Nicolaus Allonis* (k. 1307), *Nicolaus Kaetilli Albus* (k. 1314), *Nicolaus Hemmingus* (k. 1351), samoin Linköpingin piispa *Nicolaus Hermanni* (1326—91), josta tuli pyhimys,

namen des 13. Jahrhunderts. Hamburgische Texte und Untersuchungen zur deutschen Philologie II:4 s. 30 (Dortmund 1925). — KARL CARSTENS Beiträge zur Geschichte der bremischen Familiennamen 6, 42 (Marburg 1906). — ALMUTH REIMPELL Die Lübecker Personennamen unter besonderer Berücksichtigung der Familiennamenbildung bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts 26 (Hamburg 1928). — Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 19, 33, 55 ym.

¹⁹ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 34, 251, 320. — HERMAN VON BRUNINGH Der Einfluss der Heiligenverehrung auf die Wahl der Taufnamen in Riga im Mittelalter. Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands 82 (Riga 1902).

²⁰ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I 5, 534, 649. — Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 462, II 324. — PAUL JOHANSEN Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland 180. — PAUL JOHANSEN Die Estlandliste des Liber Census Daniae 744.

²¹ GUNNAR KNUDSEN og MARIUS KRISTENSEN Danmarks gamle personnavne I 749, 750, 1007 ym.

²² G. LINDSTRÖM Anteckningar om Gottlands medeltid II 327—330, 417, 430—441, 463—521.

Skaran piispa *Nicolaus* (1362-), eräitä mainitakseni, ja muistettava on myös, mikä merkitys nimen leviämislle oli paaveilla, esim. *Nikolaus III* (1277—80) ja *Nikolaus IV* (1288—92) -nimisillä.

On täysi syy olettaa, että Nikolaus -nimi, joka 1100-luvulla tuli tunnetuksi Ruotsissa, kulkeutui Suomeen ensimmäisen ristiretken jälkeen, ja toinen nimivirta tunkeutui maahamme Pohjois-Saksasta hansakauppiaiden välityksellä ainakin jo 1200-luvulta lähtien, jolloin Birger Jaarli (1251) solmi kauppasopimuksen Lyypekin kanssa. Asiakirjoissamme nimi esiintyy tietenkin myöhemmin, ensi kerran v. 1303, jolta vuodelta mainitaan Suomen käskynhaltija *Nicolao Andersson*. Papiston piirissä nimen vanhimpia edustajia ovat dominj *Nicolai de Kimitthum*, *Nicholaus Hwitae* 1325, *Nicholaus Ripsa*, curatus in Pemera 1346, *Nicolai* in Wemo 1350, talonpoikien parista taas *Nicolao* in Masko 1306, *Nicolao Haerthoga* 1324 Raisiosta, *Nicholao Adamsson* 1332 Maskusta,²³ muutaman esimerkin mainitakseni.

Nimestä muodostui sitten keskiajan suosituimpia. Registrum ecclesiae Aboensiksessa, Turun keskiaikaisen tuomiokapitulin kopiokirjassa, joka keskiajan lähteistämme on tärkein ja jonka nimistöaines epäilemättä on läpileikkauksellinen, on AARNO MALINIEMEN laskelman mukaan parikymmentä *Klas* -nimistä henkilöä ja parisensataa *Nikolausta*, siis suunnilleen sama määrä kuin Petrusta ja Laurentiusta, joita suosituimpi oli vain apostoli Johanneksen nimi (yli 300:n). ERIC ANTHONIN mukaan oli Ahvenanmaalla 1300-luvulla 112:sta etunimestä 62 kristillistä, joista Johannesta kymmenen ja to'sena Nikolausta kahdeksan, Lounais-Suomen merenrantapitäjissä Paraisissa, Kemiössä, Sauvossa ja Perniössä oli 1300-luvulla 50:stä kristillisestä nimestä Nikolaus ensimmäisellä sijalla (8 nimeä), ja Paimiossa 1400-luvun alussa nimi oli neljännellä tilalla.²⁴ Etelä-Pohjanmaalla Kyrön suurpitäjässä 478:sta isännästä v. 1546 oli 20 Niilo-nimistä (4,2 %), joten se oli kymmenennellä sijalla, ensimmäisellä 64 Lauria. Taas Pohjois-Pohjanmaan talollisten nimistä *Niilo* oli kolmannella tilalla (108 kpl., 10,8 %), kun ensimmäisellä oli Olavi (157 kpl., 15,7 %) ja toisella Jussi (142 kpl., 14,2 %). Erityisen suosittu Nikolaus oli merenrantapitäjissä: Salossa v. 1548 *Niilo* oli viides (9,1 %), Limingassa samana vuonna seitsemäs (5,2 %), Iissä kuudes (7,1 %), Kemissä kolmas (15,9 %) ja Torniossa v. 1543 toinen (15,8 %).²⁵

²³ FMU I 97, 155. — Mustakirja 26, 25, 73, 86, 14, 23 ym.

²⁴ Henkilönimet esihistoriallisena ja katolisena aikana. Suomen kulttuurihistoria I 550, 551. — Personnamnens vittnesbörd om medeltidens nationalitetsförhållanden i Finland. Historisk tidskrift för Finland 1944 s. 6, 7, 12, 13, 20 ym.

²⁵ ARMAS LUUKKO Etelä-Pohjanmaan keskiaika 206, 207. — ARMAS LUUKKO Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku 187, 288, 289.

III

Eritoten Saksassa Nikolauksen kultin vaikutus nimistöön on ollut merkittävä. Sukunimistössä primäärinen Nikolaus-muoto on tosin harvinainen, mutta siitä syntyneet uudismuodostumat — sekä lyhentymät että yhdistymät — ovat sitä runsaammat: ensin hypokoristisina, tuttavallisina etuniminä ja sitten niistä kehittyneinä sukuniminä. Niinpä varsinaisen Nikolaus-nimen vääntymiä (*Nicolai, Nicolas* ym.) on laskettu olevan 14, sisäheittoisesta Niklaus-muodosta on kehittynyt 13 synkooppista varianttia (*Niclas, Niklais, Niglis* ym.), apokooppisia, loppuheittoisia muotoja on 44 (esim. *Nikol, Nickel, Nigel, Nikko, Niko, Nick, Nicke, Nitz*), mutta eritoten ns. afereettiset lyhentymät, joissa on tapahtunut painotussuhteista johtuen äänne- ja tavuainesten heittymistä sanan alusta, ovat olleet erittäin suosittuja (esim. *Kohlhaus, Collas, Gollas, Colas, Kelaus, Kölla, Klaus, Claus, Glaus, Klause, Laus, Kleus, Leus, Lais, Lause, Leis, Klas, Clas, Glas, Las, Klaas, Claas, Glaas, Laas, Clais, Claissen, Glase, Klasse, Lasse, Kles, Klees, Lees, Kleese, Klos, Los, Glos, Kloos, Loos, Loose, Klös, Gla, Clawi, Clavin, Clawus, Clawes, Lawis, Klawe, Laves, Klewe, Kloes, Klus*), kaikkiaan noin 320 muunnosta, minkä lisäksi on runsaasti suffiksillisiä muodostumia (*z, i, l, ing, er* sekä etenkin Pohjois-Saksassa *k*). Jonkin verran on myös yhdysperäisiä nimimuotoja, joiden jälkiosana on esim. *mann* (*Klausmann*) tai *patronyminen* *-son, -sen* (*Clausen*), sekä kaksiosaisia nimiä. Monet luetelluista nimistä ovat yhä vielä Saksan suosituimpia ristimänimiä, eräät ovat hävinneet etunimenkin funktiosta, mutta ovat voineet säilyä sukuniminä. Ne ovat muistomerkkeinä siitä, miten Pyhää Nikolausta on palvottu menneinä aikoina. Nimenantajana hän jäi jälkeen vain Johanneksesta.²⁶

Kuten mainittu, kultin mukana Nikolaus -nimikin tunkeutui Pohjois-Saksasta sekä pohjoiseen että itään päin. Tanskassa se 1100-luvulta lähtien levisi ensin papiston keskuuteen ja sitten kaikkiin kansankerroksiin muovautuen monenlaisiksi varianteiksi. Jo v. 1231 on tunnettu synkooppinen *Niklas* (*Niclaes, Nicles*), vähän myöhemmin *Nigles* (*Niglaes*), v. 1326 *Nykils*, 1353 *Nickels*, 1355 *Niels* ja 1361 *redukoidut hypokoristiset* muodostumat *Nis, Nisse*. Latalalaisesta kehittymästä *Nilaus* syntyi kansanlaulujen *Nilus*, ja Saksasta kulkeutuivat 1400-luvulla muodot *Nikkel, Niggel*. Alasaksalaiselta pohjalta olivat lähtöisin myös apokooppiset *Clawus, Clawes, Klaus* ja *Klas* (harv.), joita 1200-luvun lopulta lähtien alkoi ilmaantua ensin

²⁶ EDMUND NIED *Heiligenverehrung und Namengebung* (Freiburg im Breisgau 1924), 7—14, 73—74. — MEISEN mt. 360.

kauppakaupungeissa ja Etelä-Jyllannissa (esim. *Claus* Meske 1292, *Claus* Theutonicus 1296, *Petrus Class* 1320, *Clawes* van Lembeke 1361, *Clawe* Gorse 1444), ja mahdollisesti tyyppiin kuuluvat myös *Klaies* ja *Klak* (vrt. *Claghes* 1437).²⁷ Suunnilleen samoihin aikoihin nimi ja sen variantit levisivät Norjaan (esim. *Nikolas*, *Niculos*, *Nicklas*, *Niklos*, *Nikils*, *Nighels*, *Niels*, *Nils*, *Nisse*, *Klaus*, *Klafus*).²⁸ Ruotsin vanhinta Nikolaus-nimistöä edustavat seuraavat merkinnät: *Nicholaus* decanus 1286, domini *Nicholai* aestriithae sun 1287, *Nicholaus* dictus bamsy 1296, *Oyarius Niclisson* 1300, *Domino Nicolao* ciui sudhercopensi 1301, *Oiario niclassaeson* 1304, *Niclis* Thureson 1348, *Nichils* Boosson 1415, *Nissa* Paethersson (nom.) 1415, *Nisse* Erlendson 1415, jotka ovat Svenskt Diplomatrium'sta, sekä karulo *niclasson* 1372, *niäls* krommae, *nissae* krommae, *Clauus* Skaedhrike 1401, *Niclasa* Grottha (gen.) 1401, *Torchil Nighilssons*, *Nielss* Korkes 1401, *nisso* stingher 1402, her *clawes* wise 1469, her *nigels* perrsson 1469 Ruotsin Henkilönnimisanakirjan kokoelmista. IVAR MODÉER mainitsee Kalmarista vuosilta 1402—21 nimimuodot *Nichillus*, *Nichils*, *Nichlaues*, *Nicholaus*, *Niclas*, *Niclis*, *Niclaes*, *Niculaus*, *Niels*, *Nigels*, *Nikelson*, *Niklas*, *Niklis*, *Nils*, *Nis*, *Nisse*, *Nisso*, *Klaus*, *Claus*, *Clauus*, *Clawes*, ja hänen laskelmansa mukaan Nikolauksen (280 nimenkantajaa) ylitti vain Johannes (440 nimenkantajaa), mistä Johannes oli etunimenä 340:llä ja Nikolaus 200:lla. Arbogasta ovat tunnettuja mm. *niclis* thörn 1452, *nighel* person 1453, *klauus* nilson 1457, *niels* røppeka 1453, *nighel* røppeka 1453, *nicles* jaelm 1454, vieläpä *Nico* fynne 1558, joista *nikko*, *Nickå* esiintyy asiakirjoissa jo vuodesta 1316 lähtien.²⁹

Virosta, jossa Nikolaus — WIEDEMANNIN mukaan — oli eritoten karjan suojeleja, tunnetaan nimestä esim. seuraavat variantit: *Klaus*, gen. *Klause*, *Klaukse*; *Klaos*, gen. *Klaose*; *Laus*, gen. *Lause* l. *Laukse*; *Laas*, gen. *Laasi* l. *Laasu*; *Laes*, gen. *Laesi*; *Laos*, gen. *Laose* (vanh. *Laws*, *Lawes*); *Nigis*, gen. *Nigise*; *Niglas*, gen. *Niglase* (vanh. *Niclas*, *Nyckles*, *Nicklas*, *Niglas*, *Niklas*); *Niglis*, gen. *Niglise*; *Nigo* l. *Nigu* (vanh. *Nicko*, *Niko*); *Nigol(as)*, gen. *Nigola*; *Nigul(as)*, gen. *Nigula* (vanh. *Nigulas*, *Nikulasz*, *Nycolas*, *Nyculas*, *Nykeles*, *Nicolas*); *Niguljas* (vanh. *Nigulias*, *Nikolius*); *Niguljus*; *Nikkel* (vanh. *Nickel*); *Nikku*, *Niklas*, *Niilas*, *Niilo*, *Niilu*.³⁰ Monet edellisistä varianteista ovat kitey-

²⁷ KNUDSEN ja KRISTENSEN Danmarks gamle personnavne I 748—750, 756, 757, 759, 983, 1006—1009. — RIKHARD HORNBY Fornavne i Danmark i middelalderen. Nördisk kultur VII 189, 214, 215.

²⁸ E. H. LIND Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden 691; 789—795. — ASSAR JANZÉN De fornvästnordiska personnamnen. Nördisk kultur VII 30, 141, 142, 239, 251.

²⁹ Personnamnsordbokens samlingar (Upsala), joista ko. tiedot antanut yst. dosentti CARL-ERIC THORS. — Svenskt Diplomatrium, nimil. — Personnamn i Kalmars tänkebok 31, 32, 148, 152, 154 ym. — Arboga stads tänkebok, nimil.

³⁰ WIEDEMANN Estnisch-deutsches Wörterbuch. — J. MÄGISTE Eestipäraseid eesnimised 34, 35. — J. MÄGISTE Eestipäraseid isikunimesid 32, 34, 40, 41.

tyneet myös Viron paikannimistöön, esim. tn. *Klaus, Klaukse, Klaose, Laasi, Laasupere, Laoseoja*, mahdollisesti kn. *Laisi* sekä tn. *Nigula, Nigu, Nigul, Niklas, Nikaste, Nilu, Niglejärv, Nikessaare*, muutaman esimerkin mainitakseni.³¹ — Lappalaisesta nimistöstä T. I. ITKONEN mainitsee muodot *Niiles, Nillu, Nillukka* ja *Nikki*.³²

Keskiajan suomalaisesta Nikolaus-nimistöstä pääsivät asiakirjoihin etupäässä vain viralliset ruotsalais-saksalaiset muodostumat, ja harvoin vieras-kieliset kirjurit merkitsivät muistiin nimen kansanomaisia variantteja, joita he eivät tunteneet. Paitsi täysnimeä *Nikolaus* (Nicolaus, Nicolai, Nicolao, Nicolaj ym.) ovat asiakirjoistamme tunnettuja *Nikola* (Hein Nikola 1481 Asikkalasta), *Nikula* (Lasse Nielsson 1551 l. Lassi Niculan^{ca} = Niculanpoica 1552 Johanneksesta), *Nikulas* (Nikulas Niettula 1483 Hauholta), *Nikles* (Nicles af Kaersemaekj 1363, Nicles j Sundom 1397), *Niklis* (Dan Niclisson, capitaneo Finlandensi 1346, Niclis Tureson, lagman j Österlandh 1362, Niclis aff Patis 1363, Azwr Niclisson 1373 Turusta).³³ Sisäheittoisista Nicles ja Niclis -muodoista ovat kehittyneet *Niles* ja *Nilis*, *Niiles* ja *Niilis* (Niles naempdeman, Niles Kyrwlaynen 1411 Maariassa, Niles Vidzerinen l. Nilis Widzeerinen 1411 Maariassa, Henric Nilesson l. Henric Niclesson 1398 Raisiossa) sekä *Nils* (Nils Huitte 1382 Porvoossa, Nils Amundson 1392 Tennilässä).³⁴ Ruotsalaisesta (mahdollisesti myös saksalaisesta) Nicke -nimestä muovautui Suomessa *Nikki* (Nicki in Kanggaentaka 1329 Vanajasta, Nykki Vargh de Voypala 1340 Sääksmäestä, Nicke de Borgha 1346 Porvoosta) sekä deminutiiviset *Nikko, Niko, Niku* (Nico Tecka 1446 Maariasta, Nico Bolh 1446 Liedosta, Lars Nijkon 1478 Vöyristä, vieläpä Nichu finne 1545 Tukholmasta, Nico Fynno 1556 Arbogasta).³⁵ Etelä-Hämeen vanhimmissa tuomiokirjoissa (Dombok för Sydöstertavastland 1443—1502 ja Dombok för sydvestra Tavastland 1506—1510) *Nikki* on kaikkein suosituimpia kansanomaisia nimivariantteja. — Ruotsista levisi maahamme varmaan jo 1300-luvun lopulla hypokoristinen *Nisse* -muoto, josta muovautui Suomen *Nissi* (Nisse Oialta 1405 Lemulta, Nisse Ragualsson 1412 Ulvilasta, Nisse Manason

³¹ Eesti. Maadeteadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus I 401, 422, 509, 477, II 395, IV 283, V 341, 352, ym. — PER WIESELGREN Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittilsvarande svenskygder 301, 302, 312, 314, ym. — PAUL ARISTE Ortnamnen i Pühalepa och Reigi socknar på Dagö 38. — LAURI KETTUNEN Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen 114, 191, 216, ym.

³² T. I. ITKONEN Lappalaisten vanhat henkilönnimet 33.

³³ REINHOLD HAUSEN Bidrag till Finlands historia I s. 3. — Mustakirja (MK) 118, 212, 118, 72, 147. — VA 5039, 5052.

³⁴ Mustakirja 213, 243, 244. — REINHOLD HAUSEN Finlands medeltidsurkunder (FMU).

³⁵ MK 29, 30, 61. — FMU I 197. — MK 420, 418. — FMU IV 494. — Stockholms stadsböcker, nimil. — Arboga stads tänkebok, nimil. — Svenskt Dipl. III 271. — Ks. myös *Nikko*-nimestä HERBERT GUSTAVSON Gotlands ortnamn. Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift 1938 s. 46.

j Merffuis 1423 Hattulasta).³⁶ *Niiles* muodosta kehittyntä *Niiloa* en ole huomannut keskiajan lähteistämme.

Saksalaisella maaperällä syntyneitä *Klaus* -nimiä on ilmeisesti kulkeutunut maahamme suoraan hansalaisten välityksellä, sillä niitä esiintyi jo 1300-luvun ensimmäisellä puoliskolla, siis samanaikaisesti kuin niitä ilmaantui skandinaaviseenkin nimistöön. Nimeä edustavat mm. Clawus l. Clauus Benedictson 1331 Piikkiöstä, Claus l. Claes Beltare ja Claes Ärlandson 1347 Turusta, Clafus af Saloxa 1384 Janakkalasta, Claws Dyaekn 1395 Tenholasta, Clauus Biaergh 1397 Ahvenanmaalta, Swen Clawsson 1412 Ulvilasta, Clauus Wasseialka 1424 Maariasta ja myöhemmältä ajalta Claus Monon 1559 Säamingistä, Laurens Claesson 1565 Vesulahdelta, Claas Petersson Kårf 1633 sekä Jochum Laus l. Lausson 1635 Turusta.³⁷

IV

Nikolauksen ja sen varianttien runsaus nimistössämme johtuu, kuten mainittu, siitä, että niitä kulkeutui maahamme monelta eri taholta. Paitsi Pohjois-Saksan suurten hansakaupunkien suoranaista vaikutusta on otettava huomioon myös hansalaiset siirtolat, ennen kaikkea Gotlannin Visby, jolla oli huomattava vaikutus Itämeren rannikoiden käännyttämistyössä, sekä Viron Tallinna, jolla oli voimakkaita sivistys- ja kauppayhteyksiä etenkin Itä-Suomeen (Viipuriin). Lisätekijöinä ovat olleet ruotsalainen vaikutus, oma papistomme ja sen tarjoamat nimiesikuvat, kuten edellisestä on käynyt jo selville. Vaikkapa Nikolaus asiakirjoissamme esiintyykin ensi kerran vasta v. 1303 ja vaikka hänet onkin päivätty pyhimyskalenteriimme vasta v. 1488, niin hänen muistojuhlansa 6. 12 oli keskiajan kirkkomme merkittävimpiä,³⁸ ja syytä on otaksua, että nimi on meillä ainakin 1200-luvun perua.

Paitsi asiakirjoissa esiintyvää ns. virallista nimistöä (*Nikolaus, Nikolai, Nikles, Niklis, Niles, Nilis, Nicke, Nikki, Nico, Nils, Nisse, Klaus, Klas*, ym.) syntyi tietenkin, kuten sanottu, runsaasti kansanomaisia variantteja, jotka eivät päässeet asiakirjoihin osaksi siitä syystä, etteivät kirjurit osanneet yhdistää niitä primäärisiin nimimuotoihin. Näin asianomaisella oli virallisen kirkollisen nimen rinnalla monesti sen kansanomainen variantti, joista osa on ehtinyt hävitä, mutta osa elää vielä sukunimistössämme.

Samoin kuin Saksassa ja Skandinaviassa on meilläkin nimestä syntynyt

³⁶ MK 224, 246, 303.

³⁷ MK 39, 81, 82, 212, 246, 311. — FMU I 391, 445. — Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565 s. 11, 138, 229. — Bidrag till Åbo stads historia I 132, VII 72.

³⁸ FMU I 97. — AARNO MALIN(IEMI) Der Heiligenkalender Finnlands 44.

sekä apokooppisia että afereettisia muotoja,³⁹ joista edelliset näyttävät etymologiaaltaan selvemmillä. Apokooppisia nimiä on esim. seuraavia ryhmiä:

Sn. *Nikka*, *Nikkala*, *Nikkanen* (Loimaa, Oulainen, Kuusamo), *Nikko*, *Nikkola*, *Nikkonen* (Joensuu, Kontiolahti, Riihimäki ym.), *Niikkula* (Orivesi), joihin liittyvät tn. *Niikkola* Eurasta ja oriveteläinen tn. *Niikkula*, jonka perustaja oli v. 1606 *Niilo* Yrjönpoika.⁴⁰

Sn. *Nikala* (Jyväskylän mlk.), ?*Nikali* (Karkku, Seinäjoki), *Nikanen* (Siikajoki), *Nikinen* (Vaasa), *Nikola*, *Nikolainen*, *Nikonen* (Siikajoki, Pattijoki, Valkeala, Petäjavesi, Hankasalmi), *Niku*, *Nikula*, *Nikulainen*, *Nikunen* (yl.) ja paikannimiä: tn. *Nikas* (Porvoon pit.), *Nikaanaho*, *kangas*, murt. *nikkānaho*, (Kangasniemi), tn. *Nikeli* (Kymi), kn. *Nikola* (Luvia), tn. *Nikola* (Vieremä, Pyhäjoki, Siikajoki), tn. *Nikola-Juntula* (Juuka), tn. *Nikonen* (Vöyri, Uusikaarlepyy), tn. *Niku* (Lohja, Haapavesi), tn. *Nikula* (Artjärvi, Askainen, Pornainen, Pyhäjärvi Ul., Eurajoki, Asikkala, Hollola, Hämeenlinna, Säkki-järvi, Isokyrö, Kannus, Kaustinen, Lapinlahti, Pyhäsalmi, Kalajoki, Oulainen, Pattijoki, Pyhäjärvi Ol., Kuhmoinen, Yli-Ii, Simo, Kuusamo), kn. *Nikula* (Kaustinen), tn. *Nikulainen* (Anttola), tn. *Nikunen* (Säkkijärvi, Toholampi), *Niku-Kuitusenaho* (Kangasniemi), *Nikulaankyö* (Säkkijärvi), *Nikulaisenniemi* (Juva), *Nikulankulma* (Asikkala), *Nikulanoja* (Säräisniemi), *Nikulisaari* (Kangasniemi), *Nikusenmäki* (Säkkijärvi), *Nikuunmäki* (Askainen), *Nikuunpirtti* (Eurajoki) sekä kaksiosaisia patronyymisiä sn. *Nikupaavo* (Lohtaja), *Nikupeteri* (Tornio), tn. *Niku-Tuuri* (Ilmajoki), *Nikuruikka* (Simo), tn. *Martniku* (Pornainen).

Sn. *Nikka*, *Nikkala*, *Nikkanen*, *Nikki*, *Nikkilä*, *Nikkinen*, *Nikko*, *Nikkola*, *Nikkonen* (yl.), *Nikku*, *Nikkula*, *Nikkunen* (Lauritsala, Lappee, Nuijamaa, Ruokolahti, Somero) ja paikannimiä: *Nikkainmäki* (Keuru), *Nikkasenniitty*,

³⁹ Samasta nimestä on voinut syntyä kumpiakkin variantteja, kuten esim. Abrahamista *Aapo*, *Aapro* ja *Prami* (vrt. Abraham eli *Prami* Ollinpoika 1549 Pyhäjoelta; Luukko Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku s. 319), Antoniuksesta *Antto(n)*, *Toni*, *Tyni*, *Tynni*, *Tynimys* (vrt. *Tyni* Hakulin 1564 Säämingistä; Savon tuomiokirjat s. 195), Augustinuksesta *Aukusti*, *Auku*, *Aaku*, *Tiinus* (vrt. *Tiynus* Mannin 1559 Vesulahdesta; Savon tuomiokirjat s. 5), Sylvesteristä *Silvast*, *Silvo*, *Vesti*, *Vester*, *Västi* (vrt. Silvester kuotti I. *Silud* kuottilan 1551, 1564 Messukylästä VA 1945:8, 2166:13; Matti Sylvesterinpoika *Vesti* 1543 Längelmäveden *Västilässä*; Längelmäveden historia II s. 152; *Vester* Nowsian 1563 Rantasalmelta; Savon tuomiokirjat s. 104). Eräistä nimistä on kehittynyt vain apokooppisia muotoja, esim. Klemensistä *Klemetti*, *Lemetti*, *Klemo(la)*, *Lemo(la)*, *Kleminen*, *Leminen*, *Klemi*, *Lemi*, ja joistakin taas afereettisia, esim. Ambrosiukselta *Prosi*, *Rosi(la)*, *Prusi*, *Rusi(la)*, *Rossi*, *Plosi*, *Plusi*, *Losi*, *Lusi*, ym. (vrt. *Ros* Kardin 1559 Säämingistä, *Rossi* Halin 1563 Vesulahdesta, Michel *Roszinpoika* 1564 Säämingistä; Savon tuomiokirjat 10, 89, 193), Erasmukselta *Rasmus*, *Rasi* (vrt. *Rasmus* Antton 1559 Vesulahdesta; Savon tuomiokirjat s. 5; Markku *Rasmuksenpoika* 1591 Akaan Haihunkosken *Rasilasta*; Akaan historia I 436), Sebastianista *Pasti* (vrt. *Bast* Pundan 1561 Pellosniemestä; Savon tuomiokirjat s. 24), eräitä esimerkkejä mainitakseni. Ks. lisäksi ILMARI LAHTI Kristillisen nimistömme alkuvaiheista. Virittäjä 1950 s. 311—322.

⁴⁰ Oriveden historia II 23.

Nikkaistenmäki (Kangasniemi), tn. *Nikki* (Iitti, Viljakkala, Eräjärvi, Kangasniemi), tn. *Nikin-Eskola* (Kuortane), tn. *Nickby* l. *Nikkilä*, Nijckeby 1436 FMU III 110 (Sipoo), tn. *Nicks* (Närpiö, Pietarsaari), *Nikinmäki* (Mikkelin pit., Rautavaara), tn. *Nikinmaa* (Paavola), kn. *Nikinoja* (Mäntsälä), kn. *Nikinsalmi* (Ristiina), tn. *Nikisalo* (Ristiina), *Niksor* l. Niksaari (Finby), *Nikinkangas*, *Nikistö*, kytö (Keuru), *Nikinkaski* (Hämeenkyrö), *Nikinkoski*, *-pelto* (Säkkijärvi), *Nikinlahti* (Hirvensalmi), *Nikinlampi*, *-salmi* (Puumala), *Nikimäki*, *-vainio* (Eräjärvi), *Nikinmitty* (Hattula), *Nikinsaari* (Heinävesi), *Nikkelinniemi* (Puumala), kn. *Nikkilä* (Halikko), tn. *Nikkilä* (Kakskerta, Viljakkala, Huittinen, Hämeenkyrö, Urjala, Renko, Hattula, Janakkala, Eräjärvi, Orivesi, Ruovesi, Kangasala, Längelmäki, Sahalahti, Hollola, Asikkala, Iitti, Säkkijärvi, Hirvensalmi, Mäntyharju, Heinävesi, Kuhmoinen, Pielisjärvi, Keuru, Kuortane, Kinnula, Säyneinen, Sievi, Siikajoki, Simo, Kuusamo), *Nikkilänharju* (Hämeenkyrö), *Nikkilänjoki* (Juva), *Nikkilänjärvi* (Eräjärvi), *Nikkilänkytö* (Keuru), *Nikkilänvainio* (Eurajoki), *Nikkiläisenvainio* (Tampere), tn. *Nikko* (Eurajoki), tn. *Nikkola* (Parkano, Ilmajoki, Kurikka, Laihia, Johannes), *Nikkolanmäki* (Ilmajoki), *Nikonkoski* (Säkkijärvi), *Nikonniemi* (Antrea), tn. *Nikku* (Nuijamaa), kn. *Nikku* (Lappee, Säkkijärvi), tn. *Nikkula* (Pornainen), *Nikunaho* (Keuru), *Nikunmatala* (Simo), *Nikuvaara* (Tohmajärvi), tn. *Niklas* (Ilmajoki), tn. *Niklas-Manninen*, *Niklanaho* (Kangasniemi), tn. *Nicklas* (Snappertuna), tn. *Nickull* (Vöyri), tn. *Nikus* (Hels. pit.), *Nickelsgrund*, *Nikusören* Pohjanlahden rannikolla.⁴¹ Monissa pitäjänhistorioissa on osoitettu, miten talot saivat nimensä — etenkin 1500-luvulla — perustajistaan: Akaan Riisikkalan Nikkilä Nils Matinpojasta (1539—49), Messukylän Leinolan Nikkilä Niilo Olavinpojasta (1500-luvun puolivälissä), Vesilahden Mantereen Nikkilä Niilo Envaldinpojasta (1585—1634), Kangasalan Köyrän Nikkilä Niilo Tuomaanpojasta (1604—29), Kangasalan Havisevan Nikkilä Niilosta (1540), Sahalahden Keljon Nikkilä Niilo Niilonpojasta (1539—46), muutaman esimerkin mainitakseni.⁴²

Sn. *Niila* (Sipoo, Riihimäki), *Niilo*, *Niilola*, *Niilonen* (Valkeala, Kuusankoski, Jyväskylä, Noormarkku), *Niilas*, *Niiles*, *Niilos*, *Niilekselä* (Joensuu, Jyväskylä, Pertteli, Pulkmila, Pyhäntä), ?*Niila*, ?*Nilanen* (Kustavi, Jurva, Salmi), sn. *Niilo-Rämä* (Valkeala) ja paikannimistössämme tn. *Niilo* (Juuka), tn. *Niilola* (Enonkoski, Kerimäki, Eno, Kitee, Kontiolahti, Tohmajärvi,

⁴¹ T. E. KARSTEN Svensk bygd i Österbotten nu och fordom II 123, I 391, 331. — Vanhasta Savon nimistöstä mainittakoon mm. Anders *Nijkon* l. *Nijkun* 1563, Peder *Niculahain* 1561 Joroisista, Anders *Nikuin*, Ihanus *Nickijlan* 1563 Vesulahdesta, Per *Nijkulan* 1559 Juvalta, Staffan *Nickin*, Ollij *Nickan* 1561 Tavinsalmelta (Savon tuomiokirjat 114, 12, 183, 32, 88, 59, 60, 33 ym.).

⁴² Akaan historia I 450. — Messukylän historia I 701. — Vesilahden historia 641. — Kangasalan historia II 21, 22. — Sahalahden historia II 21.

Liperi, Joroinen), tn. *Nilola* (Pielinen), *Niilapisto*, torppa (Hollola), *Niilonaho* (Ilomantsi), *Niilonautio* (Juuka), *Niilonjoki* (Juva), *Niilonkorpi* (Joroinen), *Niilonmäki* (Heinävesi), tn. *Niilekselä* (Pulkkila, Säräisniemi), *Niiles*, torppa, *Niileskylä* (Kurikka), *Niileksenmaa* (Isokyrö), *Niileksenvuori* (Keuru), *Niilesjärvi* (Oulujoki), *Niilessaari* (Pulkkila), tn. *Niilus* (Anttola, Mikkelin pit.).

Sn. *Nissala* (Orimattila), *Nissi*, *Nissilä*, *Nissinen* (yl.), *Nisso*, *Nissola*, *Nissonen* (Kiikala, Vihti, Suistamo), ruots. *Nissas* (Hels. pit., Pernaja, Liljendal, Lapinjärvi, Raippaluoto, Munsala, Mustasaari) sekä paikannimiä: tn. *Niss*, Nils 1548 (Pietarsaari), *Nissfolk* (Närpiö), tn. *Nissus* (Oravainen), tn. *Nissander* (Lappfjärd), tn. *Nissbacka* (Helsingin pit.), kn. *Nissbacka* (Snapper-tuna), tn. *Nilsas* (Hels. pit.), *Nilsby* (Parainen), tn. *Nissi* (Rusko, Urjala, Lappajärvi, Kälviä, Pudasjärvi, Kuusamo, Iisalmi), tn. *Nissilä* (Eurajoki, Merimasku, Kerava, Valkeala, Juva, Kerimäki, Joroinen, Liperi, Soanlahti, Enonkoski, Ilomantsi, Lapinlahti, Riistavesi, Suonenjoki, Pyhäjärvi Ol., Utajärvi, Sotkamo), kn. *Nissilä* (Vieremä), *Nissinaho*, -*järvi* (Kuusamo), kn. *Nissola* (Kirkkonummi) sekä Pohjanmaan ruotsalaisalueilta kaksiosaisia nimiä: *Nissant* l. *Nissantt* < Nisse-Ante (Kokkola), *Nisslas* < Nisse-Lasse (Kristiina), *Nissper* < Nisse-Per (Korsnäs), *Nisuls* < Nisse-Olle (Ylimarkku).⁴³

*

Nikolaus nimen afereettiset, alkuheittoiset, muodostumat *Klaus*, *Klavus*, *Klaves* ja *Klas*, jotka ovat syntyneet saksalaisella pohjalla, ovat voineet kulkeutua suoraan hansan ja sen kaupunkien (mm. Visbyn ja Tallinnan) välityksellä maahamme, joskin tietysti on otettava huomioon myös Skandinavian vaikutus. Monilla tähän ryhmään liittämilläni nimillä on oikeastaan vain hypoteesin arvo.

Primäärinen *Klaus* -muoto on vieläkin sukunimenä Espoossa, Kymissä, Karhulassa ja Helsingin pitäjässä, ja tavataan joissakin paikannimissäkin: *Klausinkylä*, tn. *Klaus* l. *Lausi* (Lavansaari), tn. *Klaula*, jonka perustajana on mainittu Olli Klaunpoika 1548 (Liminka)⁴⁴, *Klauksenkallio* l. *Lauksenkallio* (Oriveden Laasola), *Lauksenoja* (Säkkijärvi) ja vanhoja merkintöjä *Claes ängen* 1448 (Rymättylän Sotjala), Sim. *clauxela* 1556, Nisius Clauxelan, nisius lauxelan, lasse Clauxela 1564 Tyrväestä, *Clausen purun randa* 1563 Joroisista.⁴⁵

⁴³ KARSTEN mt. II 193, 228, 20, 50, 46, 13 ym. — Nimi *Nissi*, kuten jo sanottu, on ruotsalaista alkuperää (*Nisse*); saks. *Nisse*, *Nüsse* < *Dionysius* (NIED mt. 69) ei voine tulla kysymykseen, siksi harvinainen se on Saksassakin. Suomessa Dionysiuksesta ovat muovautuneet afereettiset muodostumat *Nisius*, *Nisu* ja *Nyyssö(nen)*. — Virossa tavattava *Nissi* on harvinainen, joten se lienee toista alkuperää (ks. KETTUNEN mt. 149), ellei ole saks. *Nisse*, *Nüsse*. — Materiaalin puutteessa on myös *Nipa*, *Niipa*, *Niippa* -nimet jätettävä syrjään, joskin monin paikoin *Niipa* on Niilon kansanomainen variantti (LAHTI mt. 312, 319).

⁴⁴ LUUKKO Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku s. 338.

⁴⁵ FMU III 454. — VA 2000:47, 2166:9, 1, 17. — Savon tuomiokirjat 110.

Nimimuodon kansanomaisia k:ttomia variantteja (vrt. saks. *Laus*, *Lause*, *Lais* ym. ja vir. *Laus*, gen. *Lause* l. *Laukse*) ovat ilmeisesti sn. *Lausa*, *Lausala* (Rauma, Lahti), sn. *Lausainen* jo 1551 Vesulahdella, sn. *Lausi* (Helsinki), sn. *Lauso*, *Lausola*, *Lausonen* (Rauma, Tohmajärvi, Valkeakoski), sn. *Lausu* (Lohja), sn. *Laussu* (Säkkijärvi) sekä mahdollisesti sn. *Laisi*, *Laisila*, *Laisinen* (Sauvo, Ypäjä, Vehkalahti, Michikkälä, Koivisto), joita historiallisesti valaisee — etunimen funktiossa oleva — Mattis *Laysasson* 1392 Yläneeltä.⁴⁶ Paikannimistä mainittakoon kn. *Lausola* (Hiitola), *Lausohauta*, torppa (Puumala), *Lausmäki* (Lieto), *Lausinkallionmäki*, murt. *lausinjaljomeki* (Muurla) sekä Virosta kn. ja tn. *Lause*, tn. *Lausi* (Valjala), *Lausamägi* (Märjamaa), jotka ARVO MERI on yhdistänyt Lauste-, Lausti -nimistöön.⁴⁷

Nimen *Klaves*- ja *Klavus*-asuista ovat kehittyneet sn. *Klaava*, *Klaavo*, *Klaavu* (Pornainen, Tuusula, Kymi, Karhula, Temmes) sekä sn. *Kleve* (vrt. saks. Clawi, Clawin, Clawus, Clawes, Klawe, Klewe ym.),⁴⁸ joihin on yhdistettävä paikannimistöstämme tn. *Klaav* ja *Laavi* (Pornainen), tn. *Klaavola* (Muurla, Vehmaa, Pornainen, Tuusula), *Klaavo*, pelto (Kokemäki), tn. *Klaavu* (Uskela, Pulkkila, Veteli), *Klaavunharju* (Kuivaniemi), tn. *Klavus* (Raippaluoto), tn. *Klev*, *Klevbacka* (Inkoo), kn. *Kleven* (Karjaa), tn. *Klovus* (Siuntio), tn. *Klávus* < Klavus (Lappfjärd, Purmo) sekä asiakirjoista Powal j *Klauola* 1470 Nousiaisten tienoilla.⁴⁹ Lisäksi ryhmään kuuluu *Klaavu*-nimen k:ton variantti *Laavu* (esim. Säräisniemi) ja ilmeisesti sn. *Laava*, *Laavala*, *Laavainen* (Mynämäki, Oulu, Halikko, Kempele, Kemi), *Laavi*, *Laavila* (Pornainen, jossa myös *Klaav*, Kerava), *Laavo*, *Laavola*, *Laavonen*, *Laavolainen* (Tuusula, Hyvinkää, Mäntsälä ym.), *Laavula* (Kerava), ?*Laavia*, *Laavio* (Rauma, Kiukainen) sekä paikannimistöstä tn. *Laava*, jonka omistajana on mainittu 1543 Heikki Laava (Alatornio)⁵⁰, kn. *Laavainen* (Mynämäki)⁵¹, ?tn. *Laavia* (Tyrvää), *Laavijoki* (Hollola), josta varmaan abstrahoitunut niityn nimitys *Laavio* (< *laavijoella*), tn. *Laavinen* (Vahto), *Laavo*, pelto (Sahalahti), *Laavonmäki*, *-niemi*, *Laavosenaho*, *-niitty* (Kangasniemi), kn. *Laavola* (Valkjärvi), tn. *Laavu* (Kymi), *Laavu*, vanha torppa, *Laavunaho*, *-lahti*, *-mäki*, *-vuori* (Asikkala). Kuuluvatkohan ryhmään myös lyhyt-a:lliset muodot *Lavo*, *Lavola*, *Lavonen*?

Riittävän materiaalin puutteessa on jätettävä syrjään sn. *Klaasio* (Hattula,

⁴⁶ VA 6161. — MK 205.

⁴⁷ Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet I 104, 105.

⁴⁸ ANTERO VARELIUS mainitsee Tyrvästä ilmeisesti rn. *Klaavu* (Kertomus Tyrvään pitäjistä 1853. Suomi 1854 s. 183).

⁴⁹ FMU IV 343. — Vrt. myös Mons Klaffuossin 1554 Johanneksesta (VA 5078).

⁵⁰ LUUKKO mt. 361.

⁵¹ Toisin HEIKKI OJANSUU Suomalaista paikannimitutkimusta 134. — Vrt. myös RALF SAXÉN Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland I 27, 29, 100, 256, 87. — Eräissä tapauksissa on mahdollista, että *Laavi* -nimi (ainakin *Lavi*) on kehittynyt ruots. *Lave* -muodosta.

Hausjärvi, Nousiainen), tn. *Klaasio* l. *Klasio* (Hattula),⁵² tn. *Laasia* (Ristiina), *Laasianniemi*, *-niitty*, *-suo* (Kangasniemi). Kuitenkin tuntuu varmalta, että ainakin eräät *Klasi*, *Klasila* -nimet (sukunimiä Tammelassa, Jokioissa, Iissä ja Kuivaniemessä) on yhdistettävä Klas-muotoon, joskin esim. Kurikan ja Nakkilan *Klasila*, Ilmajoen *Lasila*, ent. *Klasila*, on selitetty vanhojen lasimestarien asumuksiksi (PNA). Torpan nimitys *Klassu* (Kurikka) kuuluu selvästi ryhmään, samoin Pomarkun *Klasmark*, Claasmarck 1540, Klasmarch 1546,⁵³ joten sen suomalainen nimitys *Lassila* on virheellinen.

Kun nimestä yhä elävinä käytetään rn. *Klaase*, *Laase* (vrt. myös saks. *Klaas*, *Laas*, vir. *Laas*, gen. *Laase* l. *Laasu*, ym.)⁵⁴, tuntuu luontevalta yhdistää niihin sn. *Laasa*, *Laasala*, *Laasanen* (Pomarkku, Soini, Karstula, Lappajärvi, Alavieska, Veteli, Juva), *Laasi*, *Laasila* (Kalanti), *Laaso*, *Laasola*, *Laasonen* (Kuopio, Ristiina, Kitee, Rääkkylä, Kuolemajärvi), joista on muodostunut runsaasti myös paikannimiä, esim. kn. *Laasala* (Soini), tn. *Laasanen* (Veteli), *Laasaseno* (Soini), kn. *Laasela* (Vanaja), kn. *Laasola* (Orivesi, Kuolemajärvi, Ristiina), tn. *Laasola* (Kitee, Tohmajärvi), tn. *Laasonen* (Lappajärvi, Ristiina), *Laasojärvi* (Orivesi), *Laasonpohja* (Hollola), *Laasonvainio* (Sahalahti), *Laasonsaari* (Joroinen), *Laasosenlahti*, *-niemi* (Liperi), *Laasunkallio* (Antrea), ym. Hypoteettisesti voidaan ryhmään tietenkin liittää myös lyhyt *-a*:lliset muodot (vrt. *Klas* ~ *Klaas*, saks. *Las*), esim. sn. *Lasa*, *Lasala*, *Lasanen* (Pudasjärvi, Posio, Kiuruvesi, Iisalmi, Nurmes), ?*Lasi*, *Lasila* (Nastola, Askola, Raisio), *Laso*, *Lasola*, *Lasonen* (Rauma, Porin mlk., Lappee, Hiihola), tn. *Lasa* (Kurikka), tn. *Lasala* (Iisalmen pit.), tn. *Lasanen* (Puolanka, Pudasjärvi), tn. *Laso* (Kiikka, Puumala), kn. *Lasola* (Lappee), ym.

Mielenkiintoisen ongelman Uudenmaan *Klaav*-alueilla muodostavat kn. *Klaukkala* (Nurmijärvi), Clauckala by 1592, joskin 1500-luvulla tavataan myös odotuksenmukaisia ruotsalaismuotoja Klöckeskoogh 1527, Klockskoby 1540, Klöckskogh 1545,⁵⁵ joissa perusosa 'skog' tavallisesti edellyttää henkilönimimääritettä, tn. *Klōkas* Helsingin pitäjän Tikkurilasta ja tn. *Klōfkens* Helsingin pitäjän Räckhalsista, jotka myös edellyttävät primääristä Klaukkamuotoa.⁵⁶ Työhypoteesina voidaan tietenkin olettaa, että nimissä *Klau(s)*-asuun on liittynyt tyypillinen suomalainen hypokoristinen *kka*-johdin, jollainen ilmiö on ollut varsin tavallinen myös saksalaisessa ja ruotsalaisessa nimistössä.⁵⁷

⁵² Vrt. suhdetta *Klaasio*, *Laasio* ~ *Klaavio*, *Laavio*.

⁵³ SAXÉN mt. 198.

⁵⁴ Vrt. *Klaase* Heikinpoika 1584 Vesilahden Hinsalasta (Vesilahden historia 653), *Laso* Bengtin 1563 Pellosniemestä (Savon tuomiokirjat 123), ions *lasoy* 1524 Kallialasta (HAUSEN Bidrag till Finlands historia I 417).

⁵⁵ GRETA HAUSEN Nylands ortnamn 492.

⁵⁶ Toht. ÅKE GRANLUNDIN yst. ilmoitus.

⁵⁷ Esim. Pohjois-Saksassa pyhimysnimistön rikkaisiin kansanomaisiin muodostumiin on liittynyt kotoinen johdin *-k* (NIED mt. 7 ym.). Ruots. *Klakke* on yhdistetty tansk. *Klakki*-

Keskiajan ja vielä 1500-luvun nimistön synnyssä johdin *-kka*, *-kko* on ollut hyvin produktiivinen, kuten voimme todeta ajan asiakirjoista, ja lisävirikettä nimityypin syntymiselle ovat tarjonneet sellaiset nimet, joissa *k*-aines on kuulunut jo vartaloon, esim. *Mikael* > *Mikko*, *Henrik* > *Heikki*, *Tyrgils* > *Tyrkkö*, *Torgils* > *Torkko*⁵⁸ ym. Näin on syntynyt sellaisia deminutiivimuodostumia kuin *Petrus* > *Pekka*, *Pekko*, *Johan* > *Jukka*, *Jukko*, *Juko(i)*, *Olli* > *Olkko*, *Olkku*, *Eljas* > *Elkko* ja *Sylvester* > *Sylkkö* (vieläkin Valkealassa), *Maria*, *Maija* > *Maikko*, *Maikku*, *Herman* > *Herkko* (vieläkin Kangasniemessä) puhumattakaan kolmitavuisista muodostumista *Antikka*, *Hannukka*, *Kertukka*, *Matikka*, *Ollakka*, *Ollikka*, *Ollukka*, ym. — Sen sijaan on tuskin olettavissa, että *Laukka*, *Laukko*, *Lauko(i)* -muodot olisivat *Klaus* ja (oletetun) *Klaukka* -nimien variantteja, sillä niistä en ole voinut todeta — edes vanhoissa asiakirjoissa — *kl*:llisiä muodostumia, joita juuri läntisessä nimistössä olisi odotanut.⁵⁹

*

muotoon, jota on arveltu —hypoteettisesti— *Klaus*-nimen hypokoristiseksi muodostumaksi (LUNDGREN-BRATE Svenska personnamn från medeltiden 150. — KNUDSEN—KRISTENSEN Danmarks gamle personnavne I, *Klaies* ja *Klak*-nimien kohdalta). — ASSAR JANZÉN De fornvästnordiska personnamnen. Nordisk kultur VII 57—61. — Vrt. myös Limingan *Klaula* (pro Klausla).

⁵⁸ Muodon kehitystä valaisevat esim. seuraavat merkinnät: Eskill Torckilsson 1555, Esk. torckill 1562, Esk. torckeli 1563, Esk. *torcka* 1562 Huittisista (VA 1975:98, 2140:7, 2151:6, 2138:26). Ainakin jo 1420 -luvulta mainitaan piispan tilan lampuoteina Ylävedellä l. Tyrkkölässä Thorgels Sonason 1425 (FMU II 344), Torgils Sonason aff Ylewettis (FMU III 252), Peer Torgellsson aff Birckala 1468 (HAUSEN Bidrag till Finlands historia I 107). Nimestä ks. myös Mustakirja 295 (Sona Torkilsson 1422) ja VÄINÖ VOIONMAA Mustankirjan luettelo Satakunnan erämaista (Hist. Arkisto XXXV, 3 s. 24). — Vrt. myös tn. *Herkkola* Hattulassa, *Herkonaho*, *-suo* Kangasniemessä, sn. *herkoinen* 1546 Juvalla (VA 6140:41).

⁵⁹ Oman ongelman muodostavat yleiset ja laajalle levinneet sn. *Laukka*, *Laukkala*, *Laukkanen* (yl.), *Laukko*, *Laukkola*, *Laukkonen* (Virrat, Alajärvi, Korttesjärvi, Soini, ym.) sekä edellisiä harvinaisemmat sn. *Laukki* (Korttesjärvi, Virolahti), *Laukila* (Pöytyä), *Laukinen* (Helsinki), *Lauku* (Matts Lauku 1620 Turussa, Bidrag till Åbo stads historia I 176), *Laukunen* (Kuusamo), jotka ovat kiteytyneet myös paikannimistöömme (esim. yksi-*k*:llinen odotuksenmukainen *Laukola* kylännimenä Kiukaisissa, Mietoisissa ja Vahdolla, kn. *Laukula* Tyrväässä, kn. *Laukkinen* Mynämäessä ja Pöytyällä). Nimiryhmän etymologiseksi selvittämiseksi on tarjona joukko appellatiiveja: *laukka*, sipulinlaukka, kynsilaukka, laukkahainä, laukkapensas, laukkaruoho, arolaukka, laukku, laukkuheinä, laakkuheinä, isolaukku, laukkahainä, laukoheinä ym. (joiden levinneisyydestä ks. PENTTI SUHONEN Suomalaiset kasvinimet); *lauka* 'suolavesi' (Lounais-Suomi), *laukka* 'suolavesi' (Rymättylä, Hämeenkyrö, Hattula), jotka ovat skand. lainoja, tai *lauka* 'matala merenranta' (Rymättylä), *laukko* 'matala ranta' (Karjalohja, Perniö), *laukku* 'laakea ranta' (Kisko, Taivassalo, Sammatti), vesilammikko (Pornainen), adj. *lauko* 'matala' (Parkano), *lauko* 'suvanto, vataja' (Virrat), *lauku* 'matala, loiva ranta' (Hämeenkyrö, Ylöjärvi, Pöytyä), *lauva* 'suvanto' (Kymi), tai *laukka* (ajaa laukkaa); *laukku* 'läpi, aukko, reikä' (hämäläismurteet); *laukka* 'valkea läiskä' (Kymi), laukkipää, laukkupää, laukkapää, laukkopää jne. Osa nimistä (esim. *Lauka*, *Lauko*, *Lauku*, *Laukas*, *Laukaa*) voi kuulua maastotermeihin, joista etenkin Virosta on paljon esimerkkejä, osa voi olla elliptisiä muodostumia paikallisuutta ilmaisevista nimistä, kuten Olaff *Laukapelto* 1386 Vehmaalla (FMU I 402), Jõnis *Lauka pelto*, Jõnis i *Laukapelto* 1477 Vehmaalla (MK 523, 524), joiden —Vehmaan Laukkapellon— tulkin-

Useissa yhteyksissä olen jo maininnut, miten epävarmalla pohjalla liikumme keskiajan pyhimysnimistön kansanomaisia variantteja tutkiessamme. Eri nimistä on voinut esim. kehittyä äänteellisesti samanlaisia muunnelmia, esim. *Laas-*, *Las-* muodot ovat saattaneet muovautua paitsi *Klas-* nimestä myös Laurentiuksen hypokoristisista asuista *Las*, *Laas*, *Lass*, jotka ovat tunnettuja sekä Tanskasta että Ruotsista,⁶⁰ vain yhden esimerkin mainitakseni. Monet näistä varianteista ovat hävinneet jo ammoin käytöstä, monet ovat siirtyneet sukunimien funktioon, eräät elävät enää vain paikannimistössämme, mitkä kaikki seikat vaikeuttavat niiden selvittelyä. Kun kuitenkin sekä roomalais-että kreikkalaiskatolisen kirkon pyhimysnimistöstä muovautuneet *synkoopit*, *apokoopit* ja *afereesit* sukunimistömme synnyssä ovat varteenotettavana tekijänä, muodostavat ne erään henkilönimistöntutkimuksemme keskeisistä ongelmista. Saksan nimistöntutkimuksessa on osoitettu, että neljänneksen saksalaisista sukunimistä muodostavat raamatullis-kristilliset nimiaiheet⁶¹, ja ilmeisesti näin on asian laita omassakin sukunimistössämme, vaikkapa sitä ei ole aina myönnetty. Kun nimistöntutkijaimme aineistossa on ollut etymologialtaan epäselviä nimiä, on ne aksiomaattisesti liitetty muinaissuomalaiseen materiaaliin. Näin esim. A. V. FORSMAN (Koskimies) on omasta aineistostaan löytänyt parisen tuhatta esihistoriallisen ajan suomalaista henkilönnimeä, vaikkapa silloisen väestön määräkään ei edellyttäne sellaista nimien paljoutta. Olisi

nasta vrt. LOPMERI mt. II 98, 99, tai Mattis *Lawkanytty* 1460 (MK 470), kn. *Laukkaniitty* Aurassa, josta eräs Savoon siirtynyt Laukkasen sukuhaara on saanut nimensä (toht. AULIS OJAN yst. ilmoitus); sellainen kuin 1646 Turusta tavattava sn. *Kynsilaukka* (Hist. Ark. VIII 361) on satunnainen korkonimi, jne. Etenkin runsaan *Laukka*, *Laukko* -ryhmän selvittämiseksi esitän työhypoteesina, että se voi kuulua tyypillisiin *kka-*, *kko-* johtimisiin nimiin, joissa kantana on pyhimyksen nimi *Laurentius*, joka Nikolauksen rinnalla oli jo keskiajan alkupuolella Itämeren maailman tunnetuimpia. Tähän tulkintaan viitaisivat sellaiset ristimänimen funktiossa olevat nimet kuin Ante *Laukosson* 1405 Mynämäestä (FMU II 41, 43), *Lauka* Hämeläinen 1638 Pielisjärveltä ja *Lauka* Ivanoff 1651 Kurkijoelta (Koskimiehen kokoelmat), samoin nimen loppuvokaalin epämääräisyys vielä 1500-luvun nimistössä, esim. Tyrvästä Erich lauckolan 1560, Erik Sotka lauckolan 1560, Erich Sotka laukulan 1565, Er. laukulan 1573, Er. Sotka Laukulan 1573, hen. Sotka laukola 1564, Ol. laukisthen 1557 (VA 2112: 16, 26, 2180:20, 2265:1, 2166:17, 2037:13). Tämä nimi-muoto fäyttäisi samalla sen tyhjiön, joka näyttää olevan Lauri -nimen osalta muuten yleisessä kaksitavuisessa *kka-*, *kko-* nimistössä. — Tulkinta valottaisi myös laajaa etymologialtaan epäselvää *Laakka*, *Laakkala*, *Laakkanen*, *Laakko*, *Laakkola*, *Laakkonen*, *Lakka*, *Lakkala*, *Lakkanen*, *Lakki*, *Lakkila*, *Lakkinen*, *Lakko*, *Lakkola*, *Lakkonen* nimien ryhmää. Kun sekä Tanskan että Ruotsin pyhimysnimistössä on tavattavissa *Laurentius* -nimen hypokorismi *Lausti* (Danmarks gamle personnavne I 814, 838, 839. — Nordisk kultur VII 307), on mahdollista, että samaa alkuperää ovat myös Suomen *Lauste*, *Lausti* -sukunimet (vrt. myös *Lausti* pustin 1553 Muolaasta VA 5068:48), tn. *Laustinen* Laitilassa, kn. *Lausti* Laitilassa, kn. *Lauste* Kaarinassa, ym., joista erilaisia arveluja ovat esittäneet mm. OJANSUU SLÄH I 152, SAXÉN mt. I 50, 51, 143, 115, MERI mt. I 103, 104.

⁶⁰ Danmarks gamle personnavne I 814, 838, 839. — Nordisk kultur VII 214, 307.

⁶¹ Esim. J. SCHEIDL Namenkunde im Anschluss an die mittelhochdeutsche Lektüre. Bayrische Blätter für das Gymnasial—Schulwesen 59, 3 (1923) s. 134—135. — GERHARD UDKE Zur Pflege der Namenkunde an der höheren Schule. Zeitschrift für Deutschkunde (1934) s. 169, 174, 175.

jo aika irtautua tästä hedelmättömästä aksiomista, kuten on tehty esim. Saksan viimeaikaisessa nimistöntutkimuksessa⁶².

Varmoihin tuloksiin päästäksemme olisi kunkin suvun nimeä seurailtava asiakirjoista alkulähteille asti, joten onomastiikka ja sukututkimus liittyvät tässä yhteen. Keräilyn kohteiksi olisi otettava myös kansan keskuudessa elävät kristillisen nimistöme moninaiset hypokoristiset muunnokset, jotka varmaan valaisevat — analogisesti — koko keskiaikaisen sukunimistöme syntyhistoriaa, ja taas suuren kirkkopitäjän nimikkopyhimyksen nimen ja sen paikallisten varianttien kartoittaminen voisi antaa viitteitä asutuksen siirtymisestä emäpitäjistä erämaihin. Kaiken kaikkiaan — tieteellisen tutkimuksen piiriin on vedettävä sekin, ilmeisesti hyvin rikas nimiaineisto, jota versoi keskiajan hurmoksellisen pyhimyskultin maaperässä.

VILJO NISSLÄ

Der Nikolauskult und die finnischen Personennamen

Einer der typischen Züge der mittelalterlichen katholischen Kirche auch in Finnland war die Heiligenverehrung, in der besonders der Kult des Heiligen Nikolaus einen wichtigen Platz einnahm. Die Spuren dieses Kultes zeigen sich ausser in der christlichen Kunst, in der Volksdichtung usw. auch in vielen Personennamen, denn es war ja eine von der Kirche gutgeheissene Sitte, dem Kind in der Taufe den Namen irgendeines Heiligen zu geben, insbesondere den des Namensheiligen des betreffenden Tages. Auf diese Weise drang gerade der Name des vom Volk geliebten Nikolaus im ganzen Gebiet der katholischen Kirche in grossem Umfang in den Kreis der Personennamen ein, wie in der onomastischen Literatur verschiedener Länder gezeigt worden ist. So verhielt es sich auch in Finnland, wohin der Name dieses Heiligen durch Vermittlung sowohl des hansischen Handels auch der schwedischen Kirche sicher schon seit dem 13. Jahrhundert kam. Zum ersten Mal tritt der Name *Nikolaus* in mittelalterlichen Urkunden in Finnland im Jahr 1303 auf, obwohl er in den Heiligenkalender des Bistums Turku erst 1488 aufgenommen wurde.

Ausser der sog. amtlichen Nomenklatur der Urkunden (*Nikolaus, Nikolai, Nikles, Niklis, Niles, Nilis, Nikke, Nikki, Niko, Nils,*

Nisse, Klaus, Klas usw.) entstand inmitten des Volkes eine reichhaltige Menge von Namensvarianten, die im Lauf der Zeiten aus der Funktion von Taufnamen auch in die von Familiennamen übergingen und ausserdem überall in Finnland Ortsnamen bildeten. Ebenso wie z.B. in Deutschland und den skandinavischen Ländern entstanden auch in Finnland neben den *synkopischen* Namen (*Niklas, Nikles, Niklis*) vor allem *apokopische* Bildungen: *Niikka, Niikko, Niikku, Nika, Niki, Niko, Niku, Nikka, Nikki, Nikko, Nikku, Niila, Niilo, Niiles* usw. und aus der skandinavischen Form *Nisse* die hypokoristischen Varianten *Nissa, Nissi, Nisso*, die alle das für Familiennamen typische Suffix *-nen* (*Nikkinen, Niilonen, Nissinen*) oder das bei Bauernhofnamen häufige Suffix *-la (-lä)* annehmen konnten (z.B. *Nikkola, Nikkilä, Niilola, Nissilä*). — Die aphäretischen Formen des Namens Nikolaus (*Klaus, Klavus, Klaves* und *Klas*), die auf deutschem Boden entstanden sind, können direkt durch Vermittlung der Hanse und ihrer Städte (z.B. Visby und Tallinn) nach Finnland gewandert sein, wenn auch natürlich der Wanderweg über Skandinavien ebenfalls nicht ausgeschlossen ist. Deutliche Aphäresen sind u.a. die Familiennamen *Klaus, Laus, Lausa, Lausi, Lauso, Lausu, Klaava, Klaavi, Klaavo, Klaavu, Laava, Laavi, Laavo,*

⁶² Ed. teokset.

Laavu und die aus der Form *Klas* entwickelten *Laasa*, *Laasi*, *Laaso* usw. Ausserdem gibt es eine grosse Anzahl etymologisch ungeklärter Namen, die man — wenigstens hypothetisch — mit der Nikolaus-Nomenklatur in Verbindung bringen kann (*Klaukka*, *Lakka*, *Lakki*, *Lakko*, *Lava*, *Lavo* usw.). In der

künftigen Erforschung der finnischen Familiennamen bildet der Heiligenkult in seiner ganzen Ausdehnung und vorzugsweise die von ihm geschaffene, offenbar reichhaltige Nomenklatur demgemäss ein Problem von höchstem Interesse.

VILJO NISSLÄ